

УДК 378.016+378:005.336.5]-028.31](045)

ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ТА МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вікторія Мартинюк, доктор філософії, викладач кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1386-9576

E-mail: v.v.martynjuk@udpu.edu.ua

У статті розглянуто сутність і структуру педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти, охарактеризовано її провідні складові – професійну компетентність, комунікативні та морально-етичні якості. Обґрунтовано роль виховної роботи у процесі формування громадянської позиції, духовно-моральних цінностей і соціальної відповідальності студентської молоді. Виокремлено ефективні методики виховної роботи, які сприяють розвитку професійної самосвідомості.

Ключові слова: педагогічна майстерність; виховна робота; викладач; студент; методика виховання; професійна компетентність.

BASICS OF TEACHING SKILLS AND METHODS OF EDUCATIONAL WORK IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Viktoriia Martyniuk, PhD, Lecturer at the Department of Educational Technologies and Pedagogical Creativity, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1386-9576

E-mail: v.v.martynjuk@udpu.edu.ua

The article discusses the formation and improvement of pedagogical skills of teachers in higher education institutions, as well as the peculiarities of the methodology of organizing educational work in the student environment.

The aim of the study is to reveal the essence of pedagogical skills as a key factor in the effective professional activity of a teacher; to identify methodological approaches that ensure the effectiveness of the educational process in higher education institutions; to substantiate the pedagogical conditions for the development of students' professional and value orientations.

The following research methods were used in the course of the work: theoretical analysis of psychological and pedagogical literature, generalisation of pedagogical experience, observation of the activities of teachers and students, as well as systematisation and interpretation of the results obtained.

The essence of pedagogical mastery as an integrated characteristic of a teacher's personality is revealed, combining not only a high level of professional competence, but also a deep pedagogical culture, ethical maturity, humanistic orientation of activity, the ability for creative self-expression and self-development. Pedagogical mastery is seen as a mix of theoretical knowledge, practical skills, professional abilities, and personal qualities that make sure the teacher and student can work together well. Particular attention is paid to the development of pedagogical thinking, emotional balance, tolerance, empathy and constructive communication, which are the basis for creating a positive psychological climate in the educational environment.

Keywords: pedagogical skills; educational work; teacher; student; methodology; professional competence; pedagogical culture; higher education institution.

У контексті реформування системи вищої освіти та інтеграції до європейського освітнього простору особливої уваги набуває питання якості підготовки фахівців.

Важливо наголосити, що якість освіти не обмежується лише обсягом засвоєних знань, адже сучасне суспільство та роботодавці очікують формування цілісної, соціально компетентної особистості з високим рівнем професійної етики та розвинутими soft skills, такими як комунікація, лідерство та критичне мислення.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки та підвищення рівня педагогічної майстерності викладачів закладів вищої освіти.

Аналіз науково-педагогічної практики виявив низку значущих протиріч, які лежать в основі наукової проблеми, що потребує дослідження:

1. Суттєва невідповідність між соціальним запитом на формування автономної та морально відповідальної особистості студента і переважанням традиційної, орієнтованої на знання дидактичної моделі викладання, яка недостатньо використовує потенціал навчальних дисциплін для формування виховного впливу.

2. Протиріччя між необхідністю високого рівня педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти, що включає володіння інноваційними педагогічними технологіями (проектна діяльність, тьюторство), і реальним рівнем його готовності виконувати такі багатофункціональні завдання. Нерідко діяльність викладача зводиться лише до передачі інформації.

3. Дисбаланс між декларативною підтримкою студентського самоврядування та автономії й відсутністю системного використання науково обґрунтованих виховних форм, як-от колективні творчі проекти чи кейс-методи, для розвитку цих якостей безпосередньо під час навчального процесу.

Ці протиріччя підкреслюють необхідність теоретичного обґрунтування структури педагогічної майстерності сучасного викладача, яка сприятиме ефективному поєднанню навчальної та виховної складових. Водночас важливо розробити та впровадити інноваційні методики виховної роботи, що відповідатимуть принципам сучасної педагогіки й потребам сьогодення.

На сучасному етапі розвитку суспільства система вищої освіти України зазнає суттєвих трансформацій, зумовлених соціальними, економічними та технологічними змінами. Від викладача вимагається не лише високий рівень професійних знань, а й володіння педагогічною майстерністю, здатність здійснювати виховний вплив на студентів, формувати в них духовно-моральні цінності, громадянську свідомість і відповідальність.

Педагогічна майстерність розглядається як комплексна інтегрована характеристика особистості викладача, що охоплює його фахові, морально-етичні, комунікативні та творчі якості. Її формування є безперервним процесом саморозвитку, рефлексії та педагогічного вдосконалення. Одним із важливих аспектів педагогічної діяльності є методика виховної роботи, що сприяє розвитку соціальної активності, патріотизму, гуманізму та моральної стійкості студентської молоді.

Проблематика педагогічної майстерності традиційно перебуває в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних учених. Її сутність, структуру та шляхи формування досліджували А. М. Богуш, А. В. Добридень, І. А. Зязюн, А. І. Литвин, В. В. Макаруч, які розглядали педагогічну майстерність як поєднання професійної компетентності, моральної культури та педагогічної техніки.

Академік І. А. Зязюн [3] підкреслював, що педагогічна майстерність – це «найвищий рівень професійної діяльності педагога, який виявляється в гармонії знань, умінь, емоційності та моральності». А. В. Семенова [6] трактує її як інтегральну якість, що поєднує творчий підхід до організації навчального процесу з високою культурою педагогічного спілкування.

Серед дослідників варто відзначити І. Д. Бех [1], який у своїх працях наголошував на важливості гуманістичного підходу до навчання, індивідуалізації педагогічного впливу та ролі викладача як фасилітатора освітнього процесу.

Питання методики виховної роботи у закладах вищої освіти досліджували С. О. Сисоєва, В. В. Стинська, В. О. Сухомлинський, І. І. Харченко, С. М. Харченко, Т. І. Щербакова, які підкреслюють значення виховання як цілеспрямованого процесу формування соціально зрілої особистості. Науковці зазначають, що ефективність виховної діяльності залежить від рівня педагогічної культури викладача, застосування інтерактивних технологій і партнерської взаємодії зі студентами.

Узагальнення наукових підходів свідчить, що педагогічна майстерність і виховна діяльність викладача закладу вищої освіти утворюють цілісну систему, спрямовану на розвиток професійно зрілої, соціально активної особистості.

Педагогічна майстерність є основою ефективного освітнього процесу, оскільки забезпечує єдність навчального, виховного та розвивального впливів. Вона включає сукупність знань, умінь, особистісних якостей і професійних установок, що дозволяють викладачу здійснювати педагогічну взаємодію на високому рівні.

За І. А. Зязюном, педагогічна майстерність – це «вияв високої культури педагогічної діяльності, що забезпечує гармонійну єдність знань, умінь, моральності та творчості» [3, с. 45]. Вона передбачає не лише володіння методикою викладання, а й уміння створювати ситуацію успіху, підтримувати мотивацію, формувати позитивне емоційне середовище.

Основними складовими педагогічної майстерності є:

- професійна компетентність (знання предмета, педагогіки, психології, дидактики);
- педагогічна культура (етичні норми, культура мовлення, поведінки, зовнішнього вигляду);
- комунікативна компетентність (уміння будувати ефективну взаємодію зі студентами, колегами, адміністрацією);
- творчість і рефлексія, що дозволяють адаптувати освітній процес до нових умов і потреб студентів.

Виховна робота є невід'ємною складовою діяльності викладача, оскільки формує світоглядні та моральні орієнтири студентів, сприяє розвитку громадянської позиції, культури поведінки, духовності. У сучасних умовах виховання має бути спрямоване на розвиток у студентів патріотизму, відповідальності, ініціативності, готовності до соціальної та професійної діяльності [6, с. 108].

Завдання виховної роботи полягає у створенні умов для саморозвитку студентів, формуванні позитивних міжособистісних відносин, стимулюванні активності в суспільному житті університету. Важливо, щоб виховна діяльність мала цілісну систему, інтегровану в навчальний процес.

Сучасні дослідники (В. В. Макарчук, А. В. Добридень, І. І. Харченко, С. М. Харченко) підкреслюють, що ефективна виховна робота у закладі вищої освіти повинна базуватися на партнерських взаєминах між викладачем і студентом, враховувати індивідуальні особливості кожного, сприяти розвитку критичного мислення, етичної культури та емоційного інтелекту.

Методика виховної роботи у закладах вищої освіти передбачає використання інноваційних педагогічних технологій, які активізують пізнавальну діяльність студентів і сприяють розвитку їхньої самостійності, ініціативності та творчості [4, с. 209].

До найбільш ефективних методів формування педагогічної майстерності та організації виховної роботи у закладах вищої освіти належать інтерактивні методи,

проектна діяльність, метод ситуаційного аналізу та тренінгові технології. Інтерактивні методи, такі як дискусії, дебати, «круглі столи», забезпечують активну участь студентів у навчальному процесі, сприяють розвитку їхньої комунікативної компетентності, умінню аргументовано висловлювати власну позицію і працювати в команді. Вони формують культуру діалогу, критичне мислення та толерантність до різних точок зору, що є невід'ємними складовими педагогічної культури майбутнього фахівця [8, с. 63].

Проектна діяльність відкриває широкі можливості для самореалізації студентів, розвитку ініціативності, відповідальності та вміння планувати власну діяльність. У процесі розроблення й реалізації навчальних або соціальних проєктів студенти набувають досвіду співпраці, розвивають організаторські здібності, навички критичного мислення й творчого підходу до вирішення професійних завдань. Цей метод особливо ефективний у формуванні ціннісного ставлення до праці, професійної етики та соціальної відповідальності [11, с. 94].

Метод ситуаційного аналізу (case-study) є одним із провідних інструментів розвитку професійного мислення. Він дозволяє моделювати морально-етичні дилеми та складні педагогічні ситуації, вчить студентів аналізувати проблему, зважувати альтернативи, передбачати наслідки прийнятих рішень і нести відповідальність за них. Такий підхід сприяє формуванню здатності до рефлексії, прийняття рішень у реальних професійних умовах, розвитку емоційного інтелекту й педагогічної інтуїції [10, с. 115].

Тренінгові технології посідають важливе місце у системі підготовки майбутніх педагогів, оскільки спрямовані на розвиток емоційної стабільності, позитивної самооцінки, комунікативної гнучкості, емпатії та міжособистісної толерантності. Через тренінгові заняття студенти вчаться ефективно взаємодіяти, долати стресові ситуації, будувати конструктивні стосунки з колегами та здобувачами освіти. Таким чином, поєднання зазначених методів створює цілісну систему, що забезпечує не лише професійне, а й особистісне зростання майбутнього педагога, формування його гуманістичного світогляду та готовності до успішної педагогічної діяльності [7, с. 312].

Застосування цих методів сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, а й розвитку у студентів соціальної активності, ініціативності, здатності до рефлексії та самовиховання.

Ефективність педагогічної майстерності викладача значною мірою залежить від комплексу психолого-педагогічних умов, які забезпечують гармонійний розвиток професійних і особистісних якостей педагога. Однією з провідних умов є постійне професійне самовдосконалення, що передбачає активну участь викладача у семінарах, тренінгах, конференціях, методичних об'єднаннях і творчих педагогічних майстернях. Самоосвіта, обмін досвідом з колегами, участь у наукових дослідженнях та проєктній діяльності сприяють оновленню професійних знань, розвитку креативного мислення та підвищенню педагогічної культури. Викладач, який постійно вдосконалюється, стає прикладом для студентів, демонструючи цінність неперервного навчання та прагнення до професійного зростання [9, с. 72].

Не менш важливим чинником є створення гуманістичного освітнього середовища, у якому панує взаємоповага, довіра, толерантність і відкритість у спілкуванні. Така атмосфера сприяє емоційному комфорту учасників освітнього процесу, активізує пізнавальну діяльність, розкриває творчий потенціал студентів і формує у них відчуття психологічної безпеки. Викладач, орієнтований на гуманістичні цінності, виступає не лише як джерело знань, а й як наставник, радник і партнер, що підтримує студента в його особистісному та професійному становленні [5, с. 114].

Важливою умовою розвитку педагогічної майстерності є наявність рефлексивної позиції викладача, яка передбачає здатність аналізувати власну діяльність, критично оцінювати педагогічні результати та виявляти напрями для вдосконалення. Рефлексія

допомагає усвідомити сильні й слабкі сторони власної педагогічної практики, визначити ефективність застосованих методів і прийомів виховного впливу, підвищити рівень саморегуляції та професійної відповідальності [1, с. 28].

Суттєве значення має і використання інноваційних освітніх технологій, які стимулюють самостійну активність студентів, забезпечують практичну спрямованість виховання та сприяють формуванню сучасного світогляду. Інтерактивні методи, цифрові ресурси, мультимедійні засоби та дистанційні форми навчання розширюють можливості комунікації, створюють умови для розвитку критичного мислення, творчості й соціальної мобільності. Отже, ефективність педагогічної майстерності визначається гармонійною взаємодією цих чинників, що забезпечують високий рівень професіоналізму, педагогічної культури та морально-етичної зрілості викладача [2, с. 117].

Отже, педагогічна майстерність і методика виховної роботи у закладах вищої освіти є взаємопов'язаними складовими єдиної педагогічної системи, спрямованої на формування гармонійно розвиненої, компетентної та морально зрілої особистості студента. Педагогічна майстерність виступає основою професійної діяльності викладача, яка забезпечує високу якість освітнього процесу, ефективність виховного впливу, розвиток творчого потенціалу здобувачів освіти.

Педагогічна майстерність сучасного викладача передбачає не лише глибокі знання свого предмета, а й уміння використовувати інноваційні педагогічні технології, налагоджувати партнерську взаємодію зі студентами, створювати позитивне освітнє середовище, у якому панують довіра, взаємоповага та співпраця. Вона охоплює сукупність професійних, морально-етичних, комунікативних і творчих якостей, що забезпечують гармонійне поєднання навчальної, виховної та розвивальної функцій освітнього процесу.

У свою чергу, методика виховної роботи у закладах вищої освіти ґрунтується на принципах гуманізму, демократизму, індивідуального підходу й партнерства. Вона спрямована на розвиток у студентів громадянської свідомості, духовно-моральних цінностей, патріотизму, соціальної відповідальності та культури міжособистісного спілкування. Ефективна виховна діяльність передбачає системне поєднання формальної та неформальної освіти, інтеграцію виховного компонента в навчальні дисципліни, залучення студентів до проєктної, волонтерської та соціально спрямованої діяльності.

Розвиток педагогічної майстерності викладача неможливий без постійного професійного самовдосконалення, рефлексії та творчого пошуку. Саме ці процеси забезпечують оновлення педагогічного мислення, підвищують ефективність виховного впливу й сприяють формуванню сучасного фахівця, здатного до інноваційної діяльності. Необхідною умовою є створення в закладі освіти гуманістичного освітнього простору, який сприяє самореалізації як викладачів, так і студентів, формує атмосферу довіри, партнерства та взаємної відповідальності.

Особливу роль у вдосконаленні педагогічної майстерності відіграє використання інтерактивних методів навчання (дискусії, дебати, рольові ігри, тренінги), проєктних технологій, кейс-методу, технологій фасилітації та наставництва. Вони активізують діяльність студентів, розвивають їхнє критичне мислення, ініціативність, навички комунікації та лідерства. Застосування таких методів забезпечує практичну спрямованість освітнього процесу, перетворює навчання на діалогічну взаємодію, у якій викладач і студент виступають рівноправними партнерами.

Таким чином, основи педагогічної майстерності та методика виховної роботи у закладах вищої освіти становлять фундамент професійного становлення майбутнього педагога, визначають його готовність не лише передавати знання, а й виховувати духовно зрілу, морально відповідальну, соціально активну особистість.

Підвищення рівня педагогічної майстерності викладача є одним із ключових чинників забезпечення якості вищої освіти, її гуманістичної спрямованості та конкурентоспроможності в європейському освітньому просторі.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів у контексті цифровізації освіти, вивчення впливу емоційного інтелекту на ефективність виховної роботи, а також пошук інтегрованих форм навчально-виховної взаємодії у закладі вищої освіти, що відповідатимуть сучасним викликам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: теорія і практика. Київ: Либідь, 2020. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/420694.pdf (дата звернення 10.10.2025).
2. Богуш А. М. Педагогіка і методика виховання у вищій школі. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2019. 282 с. URL: https://library.pdpu.edu.ua/images/pratsi_vchenyh/ptatsi.pdf/2.Bogush.pdf
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: мистецтво виховання і навчання. Київ: Слово (перевид.). 2018. 312 с. (дата звернення 10.10.2025).
4. Литвин А. І. Сучасні технології виховання студентської молоді у ЗВО. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 2022. С. 209-219.
5. Макачук В. В., Добридень А. В. Особливості впровадження дистанційного курсу «основи педагогічної майстерності» для студентів педагогічної спеціальності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* № 2(24), 2021. С. 113-122. DOI: [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(24\).2021.244217](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(24).2021.244217) (дата звернення 10.10.2025).
6. Педагогічна майстерність викладача вищої школи : зб. ст. викладачів – слухачів курсів підвищення кваліфікації / Одеський нац. політехн. ун-т, Навч.-консульт. центр «Педагогічна майстерність» ; наук. кер. А. В. Семенова. Одеса. 2018. 120 с. URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/document/2018.pdf>
7. Сисоєва С. О. Професійно-педагогічна культура викладача: сучасний контекст. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2020. С. 311-321.
8. Стинська В. В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Прикарпатський Національний Університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2022. 180 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052848.pdf> (дата звернення 10.10.2025).
9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа. 2019 (перевид.). 420 с.
10. Харченко І.І., Харченко С.М. Педагогічна майстерність викладача вищої школи та шляхи її підвищення. *Педагогіка вищої та середньої школи* № 45. 2015. С. 114-119. DOI: <https://doi.org/10.31812/educdim.v45i0.2594> (дата звернення 10.10.2025).
11. Щербакова Т. І. Виховання соціальної активності студентів у процесі освітньої діяльності. Полтава: Астрія, 2022. 256 с.

REFERENCES:

1. Bekh, I. D. (2020). *Osobystisno oriientovane vykhovannia: teoriia i praktyka* [Personality-oriented education: theory and practice]. Kyiv: Lybid. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/420694.pdf [in Ukrainian].
2. Bohush, A. M. (2019). *Pedahohika i metodyka vykhovannia u vyshchii shkoli* [Pedagogy and methods of education in higher school]. Odesa: PNPU named after K. D. Ushynskiy. URL: https://library.pdpu.edu.ua/images/pratsi_vchenyh/ptatsi.pdf/2.Bogush.pdf [in Ukrainian].
3. Ziazun, I. A. (2018). *Pedahohichna maisternist: mystetstvo vykhovannia i navchannia* [Pedagogical mastery: the art of education and teaching]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
4. Lytvyn, A. I. (2022). *Suchasni tekhnolohii vykhovannia studentskoi molodi u ZVO* [Modern technologies of student youth education in higher education institutions]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 209–219 [in Ukrainian].
5. Makarchuk, V. V., & Dobryden, A. V. (2021). Osoblyvosti vprovadzhennia dystantsiinoho kursu «Osnovy pedahohichnoi maisternosti» dlia studentiv pedahohichnoi spetsialnosti [Features of implementing the distance course “Fundamentals of pedagogical mastery” for students of pedagogical specialties]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of Modern Teacher Training*, 2(24), 113–122. DOI: [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(24\).2021.244217](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(24).2021.244217) [in Ukrainian].
6. Semenova, A. V. (Ed.). (2018). *Pedahohichna maisternist vykladacha vyshchoi shkoly: zbirnyk statei vykladachiv – slukhachiv kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii* [Pedagogical mastery of higher school teachers: collection of articles of qualification improvement course participants]. Odesa: Odesa National

- Polytechnic University. URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/document/2018.pdf> [in Ukrainian].
7. Sysoieva, S. O. (2020). *Profesiino-pedahohichna kultura vykladacha: suchasnyi kontekst* [Professional-pedagogical culture of the teacher: modern context]. Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanov, 311–321 [in Ukrainian].
 8. Stynska, V. V. (2022). *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli: navchalnyi posibnyk* [Teaching methodology in higher education: textbook]. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052848.pdf> [in Ukrainian].
 9. Sukhomlynskyi, V. O. (2019). *Sertse viddaiu ditiam* [I Give My Heart to Children]. Kyiv: Radianska shkola (reprint) [in Ukrainian].
 10. Kharchenko, I. I., & Kharchenko, S. M. (2015). Pedahohichna maisternist vykladacha vyshchoi shkoly ta shliakhy yii pidvyshchennia [Pedagogical mastery of the higher school teacher and ways of its improvement]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Pedagogy of Higher and Secondary School*, 45, 114–119. DOI: <https://doi.org/10.31812/educdim.v45i0.2594> [in Ukrainian].
 11. Shcherbakova, T. I. (2022). *Vykhovannia sotsialnoi aktyvnosti studentiv u protsesi osvitnoi diialnosti* [Education of students' social activity in the educational process]. Poltava: Astraia [in Ukrainian].